

Literatuur: tijdschriften

Alber, Wolfgang, en Jutta Dornheim. *Zum Diskurs über das 'Wissenswerte' in der Volkskunde: was ist fachspezifisch am Projekt 'Heilkultur und Krebs'? – Tübinger Korrespondenzblatt nr. 21 (1981) p. 2-9.*

Ziekte kan stigmatiseren als het ziektebeeld niet overeenstemt met de voorstelling die de omgeving van ziek-zijn heeft. Jutta Dornheim heeft naar dergelijke voor-wetenschappelijke opvattingen over ziekten onderzoek gedaan. Binnenkort verschijnt daarover haar proefschrift (*Krankheit im dörflichen Alltag*). Op een verwant gebied (de grens tussen officiële en officieuze geneeskunde) bewegen zich een interdisciplinaire werkgroep waarin ook het Ludwig-Uhland-Instituut vertegenwoordigd is en een project van de Deutsche Forschungsgemeinschaft. De groep houdt zich bezig met de omgang met kankerpatiënten. Het project richt zich meer in het algemeen op de houding tegenover kanker. In dit artikel wordt aangegeven waarom dergelijke onderzoeken tot de taak van de volkskunde behoren. De belangrijkste reden is dat ze zich richten op traditionele waarde-oordelen die een directe invloed hebben op het leven van de enkeling en dus om sociale redenen de moeite van het onderzoek waard zijn.

Albrecht, Richard. *Bestseller-Forschung. Zu Stand und Problemen eines interdisziplinären Arbeitsfelds.* – *Zs.f. Volkskunde* 76 nr. 2 (1980) p.257-265.

Het onderzoek naar bestsellers bevindt zich in Duitsland nog in de beginfase; vooral op theoretisch gebied is er hoegenaamd nog weinig gedaan. Tot nu toe zijn er twee richtingen waar te nemen: 1. men ziet bestsellers als zuiver economische produkten die geheel op winst en het behoud van maatschappelijke structuren gericht zijn, 2. men onderzoekt het subjectieve nut van bestsellers voor de lezer. Bevat veel literatuurverwijzingen.

Archives orales: une autre histoire? – *Annales* 35 nr. 1 (1980) p.124-199.

Onder bovenstaande titel zijn vijf artikelen gebundeld die gewijd zijn aan de problematiek van 'oral history' als bron voor wetenschappelijk onderzoek. In de meeste van deze bijdragen wordt de nadruk gelegd op het feit dat een verzameling herinneringen nooit een betrouwbaar beeld van het verleden geeft, maar slechts een afspiegeling van wat het geheugen van het verleden maakt, waarbij vooral nostalgie naar een verloren gegane, harmonieuze samenleving een rol speelt. Tot deze conclusie komt o.a. *F. Raphaël* op grond van een onderzoek onder twee joodse minderheidsculturen in Frankrijk. Hij wijst er op dat informatie, verkregen met behulp van interviews, alleen geïnterpreteerd kan worden binnen het geheel van een cultuur en daarom aangevuld moet worden met materiële, sociale, economische, politieke en godsdienstige gegevens (127-145). *Y. Lequin* en *J. Méral* gebruikten interviews om het collectieve en individuele leven van metaalarbeiders in Givors te leren kennen, als onderdeel van een onderzoek naar de veranderingen in de geografische en sociale structuur van dit Franse industriestadje vanaf

de negentiende eeuw. Vooral het emotionele aspect van de herinnering (herinneringen worden vaak geblokkeerd door gevoelens, waardoor b.v. over belangrijke periodes in het leven op een eenvormige en nietszeggende manier gesproken wordt) werd bij dit onderzoek als een beperking ervaren (149-166). De tekortkomingen van het enquête-materiaal (onduidelijk beeld van het verleden o.a. door nostalgische en stereotiepe antwoorden) dat is verzameld in het kader van een onderzoek naar de sociale veranderingen in levenswijze en in de betrekkingen tussen individuen, groepen en organisaties in een zestal vergelijkbare streken in Noord-Frankrijk en België, worden door *M. Gillet* beschreven (167-175). *Ph. Joutard* brengt verslag uit van een onderzoeksproject in Zuidwest-Frankrijk, waar drie typen documenten verzameld worden die gegevens over de lokale cultuur bevatten: literaire en niet-literaire orale teksten en geschreven bronnen. Het doel van het onderzoek is niet een beschrijving van het leven in een gemeenschap vóór 1914 te geven, maar door vergelijking van de schriftelijke en de mondelinge documenten inzicht te krijgen in de waarde van het orale materiaal, te zien welke plaats ware gebeurtenissen in het collectieve bewustzijn innemen, hoe de herinnering werkt en welk beeld een gemeenschap van zichzelf heeft (176-182). *D. Aron-Schnapper* en *D. Hanet* onderscheiden drie verschillende taken die samenhangen met het gebruik van mondelinge overleveringen als bron voor wetenschappelijk onderzoek: de taak van archivariissen, die orale documenten verzamelen, classificeren en bewaren; het werk van historici (sociologen, politicologen), die de documenten analyseren en interpreteren en tenslotte de taak van 'orale' archivariissen, die voorbereidend werk doen voor het onderzoek van historici in de toekomst door zelf mondeling materiaal te verzamelen dat zo volledig en veelzijdig mogelijk is (183-199).

Bausinger, Hermann. *Zur Spezifik volkskundlicher Arbeit.* - Zs.f.Volkskunde 76 nr. 1 (1980) p.1-21.

In de vele discussies van de laatste jaren over het vak volkskunde is de vraag naar het specifieke karakter van het volkskundig onderzoek te weinig aan bod gekomen. Ondanks de veelvuldig uitgesproken eis om de traditionele volkskundige onderwerpen overboord te zetten, blijken die in de volkskundige onderzoekspraktijk nog steeds de boventoon te voeren. Bausinger erkent dat ze mede het specifieke karakter van de volkskunde uitmaken. Naast deze belangstelling voor concrete culturele verschijnselen ziet hij in de volkskunde een voorkeur voor de toepassing van 'zachte' methoden, in tegenstelling tot de hardere, statistische methoden van de sociale wetenschappen. De zachtere methode doet meer recht aan de alledaagse werkelijkheid doordat ze gericht is op langdurig en intensief waarnemen, oog heeft voor details en de verschijnselen in hun culturele, sociale en historische context tracht te plaatsen. Wat betreft het praktische nut: de volkskunde kan niet altijd direct bijdragen tot de oplossing van actuele maatschappelijke problemen. Waar het onderzoek zich richt op achtergestelde groepen, heeft de volkskunde de plicht hun belangen te behartigen.

Beusekom, Willem van. *Politiek als inspiratiebron van 'lichte muziek'.* - Bzzletin 8 nr. 77 (1980) p.11-16.

De ontwikkeling van het lied in de Nederlandse lichte muziek wordt in dit artikel gevolgd vanaf 1940 tot heden. Schrijver onderscheidt vier periodes: de oorlogstijd, waarin in vergelijking tot de hoeveelheid vertalingen van onschuldig buitenlands

materiaal het oorspronkelijke Nederlandse lied een kwijnend bestaan leidde; de naoorlogse wederopbouwjaren tot aan het midden van de jaren '60, waarin het pretentieloze lichte amusement de dienst uitmaakte (van Max van Praag tot Anneke Grönloh); de jaren vanaf '65 tot '75, waarin politiek en maatschappelijk engagement ook in Nederland steeds meer de inspiratiebron gaan vormen voor liedjesschrijvers die hun produkten nu ook zelf gaan zingen (van Boudewijn de Groot tot Robert Long); en tenslotte de periode vanaf ca. '75, waarin liederen uit de hoek van het alternatieve cabaret, het burgerlijke smartlap-circuit en de politieke-, homo-, porno- en psychopaten-rock ongestoord naast elkaar tot bloei komen (van Neerlands Hoop tot Tedje en de Flikkers). Zonder bronnenopgave.

Brednich, Rolf Wilhelm. *Zur Rezeption von Wolfgang Steinitz' Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten in der Bundesrepublik Deutschland.* – Jb.f.Volksk. und Kulturgesch. 23 (N.F.8) (1980) p.141–148.

In tegenstelling tot de D.D.R. en andere socialistische landen kwamen er in de Bondsrepubliek maar enkele positieve reacties op de verschijning van Steinitz' *Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters*. De grote waardering uitte zich pas in de jaren '60 en '70 toen er bij zanggroepen veel belangstelling ontstond voor het lied van eigen bodem en dan vooral het politieke lied. Steinitz bleek toen onmisbaar te zijn en kreeg uiteindelijk de plaats die hem toekomt. Ook blijkt het werk van Steinitz aangezet te hebben tot zelfstandig onderzoek bij verschillende groepen nu duidelijk was geworden, dat eerdere, gerenommeerde uitgaven vaak maar één kant van de volksliedtraditie hebben laten zien.

Breure, L. *'Die viant van der hellen'.* – Spiegel Historiae 16 nr. 1 (1981) p.24–32; 11 afb.

Religieuze voorstellingen omtrent hemel, hel, vagevuur, paradijs, duivel, e.d. hebben als voornaamste functie om bij de gelovige kwade begeerten te onderdrukken en hem het goede te laten nastreven, hem dus op het rechte pad te brengen en daar te houden. In dit artikel behandelt de auteur de rol die vooral de negatieve religieuze voorstellingen speelden in het geestelijk leven van de zgn. Moderne Devoten in het algemeen en in dat van de Zusters des Gemeenen Levens in Deventer en Diepenveen in de veertiende en vijftiende eeuw in het bijzonder. Aan de hand van devote literatuur, preken, traktaten en biografieën wordt beschreven hoe deze voorstellingen de subjektieve beleving van de eigen omgeving en daarmee het gedrag sterk wisten te beïnvloeden. Breure komt tot de konklusie dat de negatieve vaak gruwelijke voorstellingen door hun invoelbaarheid, hun concreetheid en hun direkte koppeling aan straf en zonde in de gevoelswereld van de gelovige meestal ingrijpender huishielden dan de positieve en noodzakelijk vagere meditatieve voorstellingen omtrent deugd, beloning en eeuwige zaligheid. Externe factoren, zoals b.v. het wonen op zich in een geïsoleerde kloostergemeenschap, waren bovendien in staat deze negatieve gevoelens nog eens duchtig aan te wakkeren.

Bringéus, Nils-Arvid. *Die Kunst wieder jung zu werden. Zu einem volkstümlichen bildthema.* – Ethnologia Scandinavica 10 (1980) p.5–30; 16 ill.

Al eeuwenlang is jong zijn een ideaal voor de mens. Om dit ideaal te bereiken zijn een aantal verjongingskuren voorhanden, zoals de oudewijvenmolen, oudemannenmolen, smeltoven, bakken, hamer en aambeeld, baden. Bringéus geeft een aantal voorbeelden

van het verjongingsmotief in de beeldende kunst (met als oudste voorbeeld een Nederlandse houtsnede uit ca. 1600), de sprookjes, het volkstoneel (o.m. in carnavals-spelen). In de loop van de tijd is de functie van het motief steeds aan wisselingen onderhevig geweest. In de middeleeuwen komt het als middel tot verandering naar het goede voor in de katholieke stichtelijke lektuur. In de reformatie en de contra-reformatie werd het motief in smaadschriften gebruikt. In de achttiende eeuw volgt de verandering tot scherts-motief; in de negentiende eeuw krijgt het een moralistische functie, n.l. een waarschuwen voor de verleidingen van de verjongingskuur.

Brückner, Wolfgang. *Massenbilderforschung 1968–1978. Erster Teil: die traditionellen Gattungen der populären Druckgraphik des 15. bis 19. Jahrhunderts.* – Internationales Archiv f. Sozialgeschichte der deutschen Literatur, 4, (1979) p.130–178.

Bibliografie van werken over volksprentkunst van de vijftiende tot de negentiende eeuw verschenen in de periode 1968–1978. Daaraan gaat vooraf een overzicht van de stand van het onderzoek.

Bruneton-Governatori, Ariane. *Le changement des habitudes alimentaires depuis le début du siècle. Perception et enseignement.* Ethnologie française 10 nr. 4 (1980) p.367–378.

Het materiaal voor de bestudering van de veranderingen, die sinds het begin van deze eeuw in de landelijke voeding van Zuidwest-Frankrijk plaats hadden, werd verzameld in acht gesprekken met ca. tien bejaarde personen te Pau. Naast een schets van die veranderingen geeft Bruneton-Governatori ook een aantal verklaringsfactoren voor deze wijzigingen, voorzover ze in de gesprekken aan de orde kwamen. De nostalgie, soms melancholie, die door de gesprekken opgeroepen werd, kan moeilijk toegeschreven worden aan de schaarse, kwalitatief vaak minder goede voeding op het platteland van vroeger. De schrijfster zoekt de oorzaak eerder in het verdwijnen van de directe relatie tussen het eigen voedingssysteem en de andere levensterreinen, zoals: het werk dat men verricht, de plaats waar men woont, de burens die hetzelfde lot delen, de wisseling der seizoenen.

Csilléry, Klára K. *Statistische Untersuchungen zur Geschichte der volkstümlichen Möbel Ungarns.* – Ethnologia Europaea 11 nr. 1 (1979–1980) p.55–75.

Bij een onderzoek van meubels uit de achttiende tot twintigste eeuw bepaalt Csilléry opkomst, hoogtepunt en verdwijnen van de gewoonte om meubels te dateren. Zij gaat bij 746 gedateerde meubels na wie deze vervaardigden (vaklui en amateurs) en waar ze gemaakt en gebruikt werden (stad, dorp). De introductie van deze meubels hangt samen met de stijging van de graanprijzen en dus van de welvaart tegen het eind van de achttiende eeuw, maar het verdere verloop van dit proces is daarvan tamelijk onafhankelijk.

Eike, Christine N.F. *Oskoreia og ekstaseriter.* – Norveg 23 (1980) p. 227–309.

Door onderzoekers (zoals Otto Höfler) is tot nu toe aandacht besteed aan verschillende aspecten van de wilde jacht, o.a. aan de nauwe betrekking tussen sage en gebruik, de deelnemers aan het gebruik (mannenbonden, geheime genootschappen), de tijd waarin de

wilde jacht plaatsvindt (vastentijd, midwintertijd), het gebruik van maskers en de extase. In navolging van Höfler onderzoekt Christine Eike het Noorse materiaal van de wilde jacht. Haar conclusie is dat weliswaar bepaalde elementen uit het sagencomplex (b.v. maskers, verkleidingen en geheime bonden) in Noorwegen bij het gebruik niet voorkomen, maar dat er wel een nauwe relatie tussen sage en gebruik bestaat.

Ek, Sven B. *Cultural encounter in industrial Sweden. An example from Ångermanland.* – *Ethnologia Scandinavica* 10 (1980) p.30–45; 4 ill.

Ek geeft in dit artikel een aantal voorbeelden van de confrontatie tussen de cultuurstijl van de boerenstand en de bourgeoisie in de twee parochies in het noorden van Ångermanland rond 1900. Met behulp van interviews, inventarissen, opmetingen, archivalisch en literair materiaal en foto's tracht hij na te gaan welke veranderingen zich hebben voorgedaan in bouwstijl, meubilair, huishoudelijke artikelen van de gegoede boeren. Uit het onderzoek (resultaten ervan verschenen eerder in z'n artikel *Nybildning och tradition* in: *Arkiv för norrlandsk hembygdforskning 1959–1960*) blijkt dat deze boeren rond de eeuwwisseling al een groot aantal goederen en symbolen van de bourgeoisie hadden overgenomen, en dat met name de luxe goederen het eerst en het gemakkelijkst werden overgenomen. De aanvaarde vernieuwingen vallen uiteen in drie groepen, t.w. de niet-klassegebonden vernieuwingen die een direkt gevolg zijn van de recente industrialisatie en een kapitalistische geldeconomie, klassegebonden vernieuwingen geïntroduceerd door specialisten, en bewust aanvaarde bourgeois symbolen. In de verhouding tussen de boeren-cultuur en de bourgeoiscultuur speelt deze laatste groep de belangrijkste rol omdat zij gezien kunnen worden als middelen om het aanzien te vergroten en als symbolen kunnen dienen om de afstand tussen beide culturen te verkleinen, waardoor ook de dreiging die van de bourgeoiscultuur uitgaat de scherpste kanten verliest.

Ek stelt dat vooral lokaal gericht onderzoek duidelijk kan maken op welke manier de boerencultuur de veranderingen opgevangen en verwerkt heeft. Als voorbeeld haalt hij een studie van P.O. Christiansen aan over de veranderingen in de boerencultuur op Seeland in de tweede helft van de negentiende eeuw (zie VB 5, p.158).

Ek pleit voor een betere uitwisseling van gegevens tussen onderzoekers, dit n.a.v. een verwijt van Christiansen als zou Ek geen waarde hechten aan lokale studies. Hij wijst er op dat hij al aan het einde van de jaren '50 lokaal onderzoek verricht heeft, hetgeen Christiansen blijkbaar ontgaan is. Vrij uitvoerig gaat Ek in op de oorzaken van het ontbreken van kennis van de oudere literatuur bij jongere onderzoekers, o.m. als gevolg van de radicale verandering binnen de Zweedse etnologie in de jaren '60. Daarnaast moeten oudere onderzoekers bereid zijn om de resultaten van vroegere onderzoeken volgens nieuwere opvattingen te formuleren.

Erdely, Stephen. *Ethnic music in America: An Overview.* – *Yearbook of the International Folk Music Council* 11 (1979) p.114–137.

Volksmuziek neemt in N.-Amerika een onafhankelijke positie in t.o.v. populaire en kunstmuziek. Zij vindt haar wortels in: 1. inheemse, pre-Columbiaanse muziek, 2. muziek van de Europese kolonisten, 3. Afro-Amerikaanse muziek en 4. muziek van nationale en etnische groepen, die zich sinds 1880 in Amerika vestigden. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de verschillende muziekpraktijken in de Verenigde Staten, waarbij

enerzijds onderscheid wordt gemaakt tussen koor-, instrumentale, liturgische en wereldse muziek en anderzijds een indeling wordt gemaakt naar gelegenheden waarbij deze muziek beoefend wordt: publieke gebeurtenissen, verenigingsfeesten, familiefeesten en 'folksinging'. De auteur benadrukt de waarde van 'folksinging', omdat juist uit de individuele verschillen een zo getrouw mogelijk totaalbeeld is af te leiden.

Espeland, Wigdis J. *Zwischen Verachtung und Nächstenliebe. Analyse des Verhaltens eines trunksüchtigen Strassenmusikanten gegenüber den Zuhörern.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 1 (1980) p.74–83.

In Noorwegen worden dakloze alcoholici door het publiek met een mengeling van minachting en medelijden bejegend. De straatmuzikanten onder hen proberen hierop in te spelen door de rol van berouwvolle zondaar of vrolijke kwant te spelen. Hun liedrepertoire is aan een van beide rollen aangepast. Door de negatieve houding van maatschappij tegenover onproductieve alcoholici worstelen deze mensen met een identiteitsprobleem dat ze proberen op te lossen door het creëren van eigen waarden: stelen, rondhangen op straat, muziek maken en zo lang mogelijk dronken zijn. Deze mensen zouden ermee gebaat zijn, indien de maatschappij minder waarde hechtte aan de productiviteit van de mens.

Folkemedisin. Studier av eldre og nåtidig praksis. – Nord Nytt. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning 6 (1979) 96 p.

Themanummer, gewijd aan de volksgeneeskunde in de Scandinavische landen. Van de tien artikelen, met onder meer onderwerpen als genezers, behandelingswijzen, geneesmiddelen, receptie bij het publiek en bij de officiële geneeskundigen, is een korte samenvatting in het Engels gegeven.

Fuchs, Konrad. *Das Bild des Heiligen im Märchen: Leben, Wirken und Nachwirken des heiligen Martin von Tours. Versuch einer sozial- und kulturkritischen Analyse.* – Archiv für Kulturgeschichte 61 (1979) p.1–15.

De heilige Martinus (gest. 397) genoot als bisschop, missionaris en monnik reeds tijdens zijn leven grote roem; kort na zijn dood beschreef Sulpicius Severus zijn levensloop en wonderen. De Martinus-verering raakte zeer verbreid en werd tot de cultus bij uitstek in de Frankische monarchie, maar bestond ook na het ineensstorten hiervan voort. De auteur geeft van deze ontwikkeling een overzicht, en besteedt vervolgens aandacht aan de typische attributen van de heilige die men in de laat-middeleeuwse iconografie aantreft: de bedelaar, het model van de kerk, de bokaal en de gans. Deze attributen zijn slechts ten dele aan Sulpicius Severus ontleend. De wijze waarop zij worden afgebeeld is aan verandering onderhevig. Voorts bespreekt de auteur een aantal speciale beschermende functies van de heilige, alsmede verschillende gebruiken die met de viering van zijn sterfdag samenhangen. Helaas komt de relatie tussen hagiografie en sprookje niet aan de orde; zowel de titel als de ondertitel van dit artikel zijn dus misleidend. – M.B. de J.

Geraedts, G. *De schutterijen en het draaksteken te Swalmen.* – Neerlands volksleven 31 nr. 1 (1981) p.1-95.

Recent onderzoek in oude archieven, o.a. van de Schepenbank Swalmen, van het Bisdom Roermond en van de parochie Swalmen, leverde een aantal stukken op die interessant zijn voor de geschiedenis van de schutterijen en het draaksteken in Swalmen. In dit artikel is de tekst opgenomen van alle tot nu toe gevonden geschriften, waarvan de meeste vertaald zijn in hedendaags Nederlands, de rangschikking van de dokumenten is chronologisch. Hieraan vooraf gaat een in hoofdstukken ingedeeld commentaar dat een nadere toelichting geeft op de bronnen. De stukken bevatten gegevens over de schutterijen van Swalmen (lidmaatschap, bestuur, activiteiten), vogelschieten, de rol van het bier, voorbeelden van eigen rechtspraak, de processies op 24 juni en de zondag daarvoor (route, samenstelling, activiteiten van de schutterijen), de schutterij als politie, het drakespel (uiterlijk van de draak, ouderdom drakespel, verboden, rekonstruktie van de activiteiten tijdens het drakespel), maatregelen van geestelijke en wereldlijke kant tegen het draaksteken, uitwassen en wanordelijkheden.

In een bijgevoegd artikel kritiseert Geraedts de interpretaties van Habets en Van der Ven waarin de draak de Sacramentsprocessie aanvalt, terwijl volgens Geraedts de draak aangevallen wordt. Het is in dit verband een ommissie dat Geraedts (weer) niet duidelijk verwijst naar het artikel van L. Okken over het St. Jorisspel in Noord-Limburg (in: Limburg II; spec.nr. Neerlands Volksleven 24 nr. 1-2 (1974) p.16-104) die de interpretaties van Habets en Van der Ven al als onjuist beschouwde.

Gerndt, Helge. *Zur Perspektive volkskundlicher Forschung.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 1 (1980) p.22-36.

Gerndt geeft een historisch overzicht van de volkskundige theorievorming in de laatste honderd jaar aan de hand van enkele programmatische uitspraken van bekende volkskundigen: W.H. Riehl, E. Hoffmann-Krayer, A. Spamer en Hans Moser. Hij concludeert hieruit dat de volkskunde in het algemeen haar werkterrein te eng heeft opgevat en haar doeleinden te weinig systematisch heeft overdacht en geformuleerd. Het lijkt hem nuttig om de cultuur als globaal werkterrein te beschouwen en het specifieke karakter van de volkskunde te zoeken in haar benadering van dit terrein. Kenmerkend voor deze benadering is dat uitgegaan wordt van een concreet verschijnsel in het dagelijks leven van speciaal de lagere sociale groepen en de middengroepen, waarbij gelet wordt op functie en verspreiding van de verschijnselen. Als belangrijke taken van de volkskunde ziet Gerndt de kritische beoordeling van de bronnen, een meer systematische en expliciete analyse van de betekenissen van verschijnselen en een bewuster hanteren van de methoden.

Goujard, Philippe. *Echec d'une sensibilité baroque: les testaments rouennais au XVIIIe siècle.* – Annales E.S.C. 36 nr. 1 (1981) p.26-43; 2 fig.

De veranderingen van religieuze beschikkingen in testamenten in Rouaan in de achttiende eeuw. Net als elders al is gebleken neemt de behoefte aan de dodenmis af, evenals de behoefte aan een pompeuze begrafenis. Rouaan lijkt hierin niet uitzonderlijk vroeg te zijn. Aan het eind van het tijdvak vormt zich een piëtistische tegenstroom waarin alle sociale groepen vertegenwoordigd lijken.

Goulemot, Jean-Marie. *Démons, merveilles et philosophie à l'Age classique.* – Annales 35 nr. 6 (1980) p.1223–1250.

De auteur stelt dat de artikelen in de Encyclopédie van verlichte filosofen, historici, artsen en geestelijken, met als centraal thema alle vormen van bijgeloof, een afspiegeling zijn van de culturele eenheid die ooit tussen (sociale en politieke) elite en volk bestaan heeft. De culturele breuk tussen hen ontstond volgens hem pas aan het einde der middeleeuwen en was aan de vooravond van de Verlichting nog niet zo diep als wel voorgesteld wordt. In de artikelen worden volksgeloof, volksgebruiken, magie, astrologie en dergelijke beschouwd als verschijnselen die nog slechts bij het ongeletterde volk voorkomen, niet meer bij verlichte mensen. De tegenstrijdigheden die in de artikelen te lezen zijn interpreteert Goulemot echter als een vorm van erkenning, door de elite, van een aantal uitingen van bijgeloof.

Gustavsson, Anders. *Culture contact and conflicts in western Swedish coastal villages. A study of the resident population and summer holiday visitors.* – Ethnologia Scandinavica 10 (1980) p.46–82; 17 ill.

Gustavsson onderzoekt door middel van veldwerk de relaties tussen de permanente en de tijdelijke bewoners van Zweedse badplaatsen. Ten gevolge van de verbeterde economische positie en een toenemend sociaal bewustzijn veranderde na 1940 de onderdanige houding van de lokale bevolking tegenover de op hen neerziende zomergasten in een meer kritische. Toen de jongeren na 1950 massaal naar de stad gingen verhuizen en de zomergasten vanwege hun relatief grote aantal meer invloed in de plaatselijke aangelegenheden probeerden te krijgen, onttaarde deze houding in vijandigheid van de zijde van de autochtone bevolking. Het antwoord van de zomergasten is – na de enorme toename van de autochtonen door forensisme in de jaren zeventig – verdedigend: men toont meer begrip en interesse voor de plaatselijke bevolking, soms ook afkeuring.

Haan, Tjaard W.R. de. *Winand Roukens. Kerkrade 28 april 1896 – Maastricht 21 september 1974.* – Jb. van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1976–1977 (1980) p.106–113.

In memoriam; voornaamste geschriften.

Hastings, R.P. *Private law-enforcement associations.* The local historian 14 nr. 4 (1980) p.226–232.

Particuliere bewakingsdiensten ontstonden in Engeland eind achttiende begin negentiende eeuw in die plaatsen waar de van overheidswege aangestelde officiële ordebewakers de door sociale en economische verandering veroorzaakte snelle toename van geweld en criminaliteit niet langer de baas konden. Op grond van notulen, advertenties en korte vermeldingen in plaatselijke nieuwsbladen wordt tevens een indruk gegeven van de aard der misdrijven en de hoogte der uitgeloopte beloningen.

Hermand, Jost. *Die falsche Alternative. Zum Verhältnis von E- und U-Kultur in der BRD und den USA.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 2 (1980) p.234–250.

Hermand vergelijkt de verhouding tussen de 'hogere' en de 'lagere' cultuur (respectievelijk E- en U-cultuur) in West-Duitsland enerzijds en de Verenigde Staten anderzijds. Hij constateert dat de Duitsers die in cultuur geïnteresseerd zijn, 'hogere' cultuur als deel van hun nationale traditie beschouwen en dat men de producten van de U-cultuur als buitenlandse import afdoet. In de Verenigde Staten ziet men juist de 'popular art' als nationaal verschijnsel dat het eigendom van alle lagen van de bevolking is en vindt men de aristocratische E-cultuur van buitenaf binnengedrongen. Hermand werkt uit dat deze tegenstelling historische oorzaken heeft, maar dat beide opvattingen het inzicht missen dat zowel de E- als de U-cultuur deel uitmaken van een algemene cultuur en dat het onderscheid in werkelijkheid de bestaande klassestructuur van de maatschappij ondersteunt.

Herpin, Diane. *Een overzicht van de bronnen met betrekking tot criminaliteit: 's-Hertogenbosch en Lier in de achttiende eeuw.* – Bijdr. en Meded. betreffende de geschiedenis der Nederlanden 93 nr. 2 (1978) p.207–223.

De auteur geeft een indruk van de informatieve waarde van de verschillende typen bronnen (o.a. criminele interrogatoriën, rekeningen van de schout, stedelijke ordonnances) die zij gebruikt heeft voor haar onderzoek naar de criminaliteit in 's-Hertogenbosch en Lier en hun aangrenzend gebied in de periode 1733–1794. Zij pleit ervoor verschillende bronnen gelijktijdig naast elkaar te gebruiken om een vertekend beeld te voorkomen.

Hertzberg Johnsen, Birgit. *Her ulve mand har revet. Aar seksten hundred tolv.* – Norveg 23 (1980) p.155–194.

Aan de hand van verhalen over een soldaat die in 1612 in Leksvik (Noorwegen) door wolven zou zijn gedood, wordt nagegaan wat de voorwaarden zijn voor het ontstaan van een locale historische sagetraditie. Dit zijn o.a. de historische achtergrond van het verhaal, waaruit b.v. waarden als patriottisme gedestilleerd kunnen worden, en uiterlijke omstandigheden, zoals het oprichten van een gedenksteen en de schriftelijke neerslag van het verhaal.

Historiserende antropologie in Nederland. – Ts. voor Sociale Geschiedenis 6 nr. 2 (1980).

Dit themanummer van het Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, gewijd aan 'historiserend-antropologisch' onderzoek, bevat vijf bijdragen van Nederlandse cultureel-antropologen die een grotere samenwerking tussen de disciplines geschiedenis en antropologie beogen. In zijn inleiding op de artikelen geeft *Anton Blok* een theoretische beschouwing over de mogelijkheden en de beperkingen van deze beide wetenschappen en geeft aan hoe ze elkaar zouden kunnen aanvullen. De antropologie heeft zich weliswaar ontwikkeld van een statische wetenschap (a- en antihistorisch gericht met nadruk op het heden) naar een wetenschap met een meer historische benadering (meer aandacht voor de ontwikkeling van de samenleving), maar kan van de historici nog veel leren b.v. op het gebied van bronnenonderzoek en bronnenkritiek. Historici zouden een beter inzicht in het heden kunnen verkrijgen door zoals antropologen doen een combinatie van de holistische en de vergelijkende methode toe te passen (101–111).

Jojada Verrips onderzoekt de oorzaken van de godsdienstige beroeringen die zich tussen 1749 en 1752 voordeden in verschillende delen van de Nederlanden (Veluwe, Achterhoek en het Hollandse rivierengebied), waarbij vooral vrouwen, kinderen en bejaarden uit lagere klassen werden overvallen door plotseling intensief godsdienstig bewustzijn dat gepaard ging met ziekteverschijnselen (spasmen, benauwdheden). Tot nu toe zijn deze verschijnselen vooral van theologische zijde bestudeerd en is te weinig aandacht besteed aan de fysieke symptomen, die volgens Verrips wijzen in de richting van moederkorenvergiftiging. Hij wijst er op dat de traditionele afbakening tussen disciplines niet zinvol is, omdat sociale en culturele verschijnselen in de samenleving nauw verbonden zijn met biologische. Antropologen moeten voor deze verwevenheid meer oog krijgen (113-138).

Kitty Verrips-Roukens bestudeert de ontwikkeling in de relaties tussen pachters en landeigenaren vanaf ca. 1800 op het Sallandse landgoed 'Eeckeren' (ps.) en laat zien hoe deze veranderingen samenhangen met bredere maatschappelijke verschuivingen in dezelfde periode. Ze constateert dat in de loop van de negentiende eeuw de betrekkingen tussen pachters en grootgrondbezitters steeds zakelijker worden en dat de pachters steeds meer afhankelijk worden van relaties buiten het landgoed onder invloed van o.a. commercialisering van de landbouw, overgang van pacht in natura op geldpacht, en overheidsmaatregelen (pachtwetten, natuurbeschermingswetten) (139-161). *Mart Bax* en *Aad Nieuwenhuis* tonen aan dat de boerenemancipatie-beweging in Brabant aan het einde van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw niet alleen een lotsverbetering onder de boeren teweegbracht, zoals het bestaande beeld wil doen geloven, maar vooral ook nieuwe ongelijkheden heeft doen ontstaan. Hun onderzoek naar de gevolgen van de activiteiten van de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond in de plaatsen Duizel (1896-1920) en Stengelveld (ps.) (ca. 1923-1974) laat zien dat alleen een klein deel van de bevolking (de grotere, meer ontwikkelde boeren) van de economische verbeteringen profiteerde en machtsposities verwierf, maar dat de kleine boeren steeds afhankelijker werden van deze boerenbestuurders (163-180). *Dick van den Bosch* schetst de ontwikkelingen in de aristocratische begrafenisrituelen in Limburg vanaf de achttiende tot in de twintigste eeuw. Hij analyseert aan de hand van archiefmateriaal, kranteverslagen en gesprekken enige begravenissen van adellijke personen (Maastricht 1718, 1772, 1839; Roermond 1893; Gulpen 1952). Aanvankelijk hebben de rituelen de functie maatschappelijke verhoudingen zichtbaar te maken. De tot in details voorgeschreven rangorde in de stoet symboliseert het gezag en de waardigheid van de overledene en is een aanwijzing voor de eer die elk der deelnemende groeperingen toekomt. Voorts toont men door aanwezigheid aan, dat de stand voortbestaat. Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw verliest het begraven en rouwen bij de adel het openbare karakter. Meer intimiteit en versobering kenmerken de plechtigheden. Dit vindt zijn oorzaak o.a. in het geleidelijke uitsterven van de adelstand en in de maatschappelijke veranderingen waardoor de betekenis van de adel in sociaal opzicht is gedaald (181-210). *Anton Blok* gaat na waarom in sommige Mediterrane gemeenschappen (de Andalusische Sierra, het binnenland van West-Sicilië en bij een groep nomadische herders in Griekenland) de begrippen eer en schande nauwer verbonden zijn met de fysieke persoon dan in de meer gedifferentieerde Westerse samenlevingen. In die besloten gemeenschappen zijn door het ontbreken van stabiel gezag en rechtsorde bezit (eer) en de verdediging daarvan afhankelijk van het gebruik van fysiek geweld. Er heerst daar dan ook een erecode waarin fysieke kracht op velerlei wijzen wordt gesymboliseerd.

Deze symboliek beantwoordt volgens Blok niet meer geheel aan de ervaringswereld van de bevolking als gevolg van civiliseringsprocessen (ontsluiting van de besloten gemeenschappen). Hierdoor zou het begrip eer een betekenisontwikkeling ondergaan. Op de inhoud van die ontwikkeling gaat Blok niet in. Hij komt tot de conclusie dat, om accentverschuivingen in het eerbegrip te begrijpen, de culturele en staatsvormingsprocessen, waarvan het een onderdeel is, bestudeerd moeten worden. Een bewijs hiervoor is volgens hem de ontwikkeling van het begrip eer in West-Europa, waarin vanaf de achttiende eeuw onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen een accentverschuiving te constateren valt, althans bij sommige sociale groepen, van eer = macht/reputatie naar eer = geweten/ besef van goed en kwaad (211-230).

Hodne, Ornulf. *Konfirmasjonene i norsk tradisjon.* – Norveg 23 (1980) p. 7-48.

Onderzoek naar de ontwikkeling van de kerkelijke belijdenis in Noorwegen tussen 1750 en 1900 aan de hand van literatuur en archivalia. De functie van dit gebruik verandert naarmate de sociale, economische en religieuze verhoudingen in de samenleving zich wijzigen. Aanvankelijk wordt de belijdenis gezien als een belangrijk stadium in het leven: afscheid van de jeugd en intrede in de wereld van volwassenen met nieuwe rechten en plichten zowel in maatschappelijk als in religieus opzicht. In de loop van de negentiende eeuw verliest de belijdenis de waarde van sociale initiatie-rite, maar de religieuze functie van het gebruik: het verkrijgen van verantwoordelijkheid in het christelijk leven, blijft behouden.

Hoek Ostende, J.H. van den. *Chocolademolens.* – Jb. Genootschap Amstelodamum 71 (1979) p.65-78; 7 afb.

Geschiedenis van de chocolade-nijverheid en van de vijf cacaomolens in Amsterdam vanaf eind achttiende tot eind negentiende eeuw. Gereconstrueerd op basis van archiefmateriaal en literatuur.

Hollaar, Jeannette M. en E.W.F. van den Elzen. *Toneelleven in Deventer in de vijftiende en zestiende eeuw.* – De Nieuwe Taalgids 73 nr. 5 (1980) p.412-425.

De auteurs geven een overzicht van de ontwikkeling in het toneelleven in Deventer in de vijftiende en zestiende eeuw, op grond van nog onuitgegeven rekeningen. Tot ver in de zestiende eeuw vinden toneelopvoeringen plaats van zowel bijbelse spelen (b.v. Theophilusspelen, passiespelen) als kluchten (b.v. spelen over verjongingskuren) op kerkelijke feest- en hoogtijdagen (vastenavond, Pasen, kermis). Tegen het eind van deze eeuw verdwijnt deze traditie o.a. onder invloed van de reformatie. Met name de burgerij (jeugd, gilden) blijkt zich met toneelspelen beziggehouden te hebben. Vanaf het midden van de zestiende eeuw worden de spelers met de termen 'rederijkers' en 'clercken' aangeduid. In deze tijd worden er ook klassieke tragedies en comedies opgevoerd.

Honko, Lauri. *Methods in folk-narrative research; their status and future.* – Ethnologia Europaea 11 nr. 1 (1979-1980) p.6-27.

Lauri Honko geeft een overzicht van zes opvattingen met betrekking tot het volksverhaalonderzoek, waarvan de belangrijkste zijn de historisch-geografische benadering, de genre-analyse, het structuralisme, de contextgerichte benadering en het vergelijkend sprookjesonderzoek.

Hopf-Droste, Marie-Luise. *Der Geburtstag. Ein Beitrag zur Entstehung eines modernen Festes.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.229–237.

De auteur brengt nuances aan in de door Matthias Zender (*Volkskunde. Eine Einführung*, Berlin 1977) geponeerde stelling dat het vieren van de verjaardag resp. de naamdag terug te voeren zou zijn op de confessie en sinds het eind van de negentiende eeuw in samenhang daarmee op sociale geleding en de stad-land-tegenstelling. In het kielzog van Norbert Elias toont zij aan dat er sinds de Nieuwe Tijd een verandering is gekomen in het tijdsbesef. Werd de tijd tot dan toe ervaren als cyclisch, erna wordt zij steeds meer als lineair ervaren. Het vieren van de verjaardag in middeleeuwen en oudheid, voorzover dit gebeurde, was dan ook van geheel andere betekenis dan na de industriële revolutie het geval werd. Het veld winnen van de verjaardagviering op de naamdagviering verklaart zij, in tegenstelling tot Zender, uit het steeds verder doordringen van deze lineaire tijdsopvatting; de verjaardagviering zou hierop beter aansluiten.

Hutschemaekers, Giel. *Limburgse processieperikelen, 1873–1880.* – De Maasgouw 99 nr. 3 (1980) kol. 117–127; 99 nr. 4 (1980) kol. 184–208; 2 ill.

Tijdens de jaren zeventig van de vorige eeuw verscherpte zich het conflict tussen de gerechtelijke autoriteiten en de katholieke kerk over de legitimiteit van het houden van processies. De auteur illustreert dit met enkele voorbeelden van het optreden van politie en marechaussee tegen organisatoren van en deelnemers aan processies in Limburg. Ten grondslag aan de moeilijkheden lag de onduidelijkheid van het artikel over de openbare godsdienstuitoefening in de grondwet van 1848. De auteur laat zien hoe aan dit artikel door de opeenvolgende ministers van Justitie, de Hoge Raad en leden van de Eerste en Tweede Kamer verschillende interpretaties werden gegeven. Na 1880 werd in de Tweede Kamer niet meer over het verbieden van processies gesproken; in hoeverre het houden van processies sindsdien was toegestaan valt uit de woorden van de auteur niet goed op te maken. Ter verklaring van het opduiken van deze kwestie juist in deze tijd verwijst de auteur summier naar de katholieke emancipatie en de weerstand daartegen van protestanten en liberalen. Het rijk gedocumenteerde artikel is gebaseerd op krantenberichten, handelingen van de Eerste en Tweede Kamer en literatuur. In de bijlage worden enkele geheime beleidsdocumenten afgedrukt.

Imfeld, Karl. *Wandel des intendierten Wallfahrtstitels an der Kapelle der Blutweinenden Mutter Gottes zu Siebeneich/Kerns.* – Schweiz Archiv f. Volksk. 76 nr. 3–4 (1980) p.285–302.

De kapel van het bedevaartsplaatsje Siebeneich, dat even ten zuiden van het Vierwoudstedenmeer in Zwitserland ligt, was vanaf 1722, toen de kapel gebouwd werd, toegewijd aan achtereenvolgens de madonna van Pócs in Hongarije, de madonna van de berg Karmel en andere madonna's, het kind Jezus, St. Jozef en thans weer aan de eerstgenoemde madonna. Verschillen tussen votiefschilderijen en -prenten laten deze verschuivingen zien. Aan de hand van archivalia wijst de auteur er op dat toevallige gebeurtenissen hiervoor verantwoordelijk waren, zoals b.v. een verbouwing van de kapel, waardoor een nieuw schilderij van Maria nodig was dat echter niet aansloeg en vanaf 1954, de komst van Hongaarse emigranten.

Jeggle, Utz. *Im Schatten des Körpers. Vorüberlegungen zu einer Volkskunde der Körperlichkeit.* – Zs.f.Volkskunde 76 nr. 2 (1980) p.169–188.

De volkskunde heeft het aspect van het menselijk lichaam bij de bestudering van haar onderwerpen (zoals bij de volksgeneeskunde, de voeding, de hygiëne, de beroepen) tot nu toe verwaarloosd. Volgens Jeggle mag dit aspect – ook al kan het niet meer dan een aanvullend onderzoekselement zijn – niet buiten de studie van het sociale en culturele leven gehouden worden, omdat ervaringen van het menselijk lichaam van jongens af aan door de maatschappij waarin men leeft, bepaald worden.

Klerk, F.H. de. *Sint Christoffel en het bier. De geschiedenis van het gilde der bierdragers te Goes.* – Hist. Jb. voor Zuid- en Noord-Beveland 6 (1980) p.120–134.

Aan de hand van archiefmateriaal schetst De Klerk in het kort de geschiedenis van het bierdragersgilde in Goes (veertiende eeuw tot ca. 1812), waarbij hij o.a. aandacht besteedt aan de werkzaamheden, gereedschappen en de organisatie (aantal leden, bestuur, rechten, verordeningen) van het gilde. Als bijlage is een document met gildeverordeningen van vóór 1470 afgedrukt.

Knippenberg, W.H.Th. *'De brede en de smalle weg'.* – Brabants Heem 33 nr. 2–3 (1981) p.62–70; 2 afb.

Al in het Oude Testament wordt het begrip 'weg' op talloze plaatsen gebruikt in de betekenis van levensweg en de weg naar God. Soms gaat het daarbij in het bijzonder om de penibele keuze tussen het deugdzame maar moeilijk begaanbare pad naar de eeuwige verlossing en de zondige maar gerieflijker route die eindigt in de menselijke ondergang. Van deze voorstelling wordt in dit artikel aan de hand van literatuur de herkomst en ontwikkeling nagegaan, waarbij als uitgangspunt wordt genomen de prent 'de brede en de smalle weg' die in de negentiende eeuw vooral in protestantse kringen vaak als wandversiering dienst deed.

Köstlin, Konrad. *Folklore in der Biographie: Lügengeschichten?* – Zs.f.Volkskunde 76 nr. 1 (1980) p.58–73.

Köstlin zet uiteen dat de mens voortdurend bezig is de historische werkelijkheid te folkloriseren, d.w.z. te selekteren en te vervormen overeenkomstig zijn mentale behoeften. De volkskunde dient die behoeften, waaruit de 'leugenverhalen' voortkomen, nader te bepalen.

Koldewej, A.M. *Sint-Servaas te Maastricht als bedevaartplaats.* – De Maasgouw 100 nr. 1 (1980) p.3–29; 6 afb.

De auteur die bezig is met een uitgebreide studie naar cultus en ikonografie van Sint Servaas, geeft in dit artikel alvast enige opening van zaken door in beknopte vorm de geschiedenis van het pelgrimeren naar de Sint Servaas-kerk in Maastricht te schetsen, met speciale aandacht voor de ermee te verdienen aflaten, de boete-bedevochten en de souvenirs. Hij maakt daarbij in ruime mate gebruik van gedrukte bronnen en literatuur.

Kort, P.M.J.C. de. *De broederschap van het Heilig Kruis te Nijmegen. Een momentopname uit het midden van de vijftiende eeuw.* – Numaga 27 nr. 4 (1980) p.102–122.

Aan de hand van een rekening uit 1456–57 van de broederschap van het Heilig Kruis in Nijmegen onderzoekt De Kort welke informatie deze bron kan verschaffen over broederschapsverenigingen. Vooral zakelijke en materiële gegevens over godsdienstige, caritatieve en bestuurlijke aangelegenheden blijken uit de rekening naar voren te komen. In het sociale en geestelijke leven van de broederschap geeft deze bron echter weinig inzicht.

Lammel, Inge. *Zum Verhältnis von Arbeiterlied und Volkslied.* – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 23 (N.F.8) (1980) p.84–90.

Naar aanleiding van de indeling die Wolfgang Steinitz in 1962 in zijn boek *Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten* maakte van het arbeiderslied in arbeidersvolkslied en niet-folkloristisch, programmatisch arbeiderslied, benadrukt de schrijfster veel meer de overeenkomsten en wederzijdse beïnvloeding dan de tegenstellingen. Aan de hand van gesprekken met arbeiders gaat ze na hoe de overlevering plaatsvond. Door Steinitz' indeling wordt volgens haar te veel voorbijgegaan aan het nieuwe en revolutionaire karakter van het arbeiderslied in het industriële tijdperk en ze eindigt dan ook met de uitspraak van Hanns Eisler, dat het strijdlid het eigenlijke volkslied van de arbeider is.

Lange, Albrecht. *Der Wandel der Volkstracht um Muskau im Rahmen der kapitalistischen Entwicklung des Dorfes.* – Lëtopis (Reihe C: Volkskunde) 23 (1980) p.3–38; 41 ill., 3 tab.

De snelle industrialisatie in de tweede helft van de negentiende eeuw bracht grote veranderingen teweeg in de leefwijze van de Sorbische boerenbevolking in de dorpen rondom Muskau, een plaats ten Z.O. van Berlijn die vanaf 1815 deel uitmaakte van Pruisen. Toch handhaafde zich het dragen van de klederdracht. De auteur beschouwt dit verschijnsel, evenals het blijven spreken van de Sorbische taal, als een reactie op het streven van de Duitse overheid de Duitse taal en cultuur aan de plaatselijke bevolking op te dringen. Door o.a. de verminderde mogelijkheden zelf kleding te maken en de beschikbaarheid van nieuwe stoffen veranderde de klederdracht wel. Toen men de nieuwe kleding niet meer als Duits maar als modern ging zien en toen deze bovendien goedkoper bleek, nam het dragen van de klederdracht sinds de eeuwwisseling snel af. De auteur heeft gebruik gemaakt van herinneringen van oude inwoners en literatuur.

Lehmann, Albrecht. *Autobiographische Methoden; Verfahren und Möglichkeiten.* – Ethnologia Europaea 11 nr. 1 (1979–1980) p.36–54.

Om sociale en culturele veranderingen volledig te begrijpen dient men naast andere bronnen gebruik te maken van het mondelinge autobiografische verhaal. Lehmann bespreekt een aantal problemen in verband met het afnemen van interviews en de uitwerking ervan.

Lore and Language 3 nr. 4-5 (1981). Special issue. Proceedings of the 10th Symposium on European Ballad Research. Guest Editor: R.W. Brednich.

Dit themanummer bevat 14 referaten, gehouden op het tiende symposium van de Kommission für Volksdichtung der Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF) over problemen rond de typenindex der Europese volksballaden, dat van 9 tot 11 augustus 1979 in Edinburgh plaatsvond. Het eerste referaat, van *Joanne Purcell* over karakteristieken van de Portugese romanceiro, is dermate gebrekkig afgedrukt dat lezen schier onmogelijk is (13-31). *Giovanni Bronzini* laat een nieuw licht schijnen over het ontstaan van de ballade 'Donna Lombarda' (33-40), *Anneli Asplund* informeert over de nog aanwezige restanten van een verdwenen balladencultuur in Finland (41-48), *Zmaga Kumer* bericht over het aandeel van enige Sloveense zangers in de mondelinge traditie van volksliederen (49-54). Van *Jürgen Dittmar* is de bijdrage over de Duitse volksballade, die in het repertoire van de Duitse folkgroepen en -zangers in al haar genres uitstekend vertegenwoordigd is. Overheersend is de affiniteit met sociale en sociaal-kritische thema's en de voorliefde voor spannende balladen en regionale liederen, hetgeen door Dittmar vanuit hedendaagse maatschappelijke factoren verklaard wordt. Zijn conclusie is dat in de op zich tamelijk gesloten wereld van de folkbeweging balladen-overlevering nog steeds plaatsvindt maar dat voor sceptici het einde van balladentraditie al in zicht is, niet op de laatste plaats door commercialisering ervan (55-65). *David Engle* heeft een case-study gemaakt van de Duitse folkzangeres Katzi Ritzel die een van de wegbereiders voor de Duitse folkrevival is geweest (67-79). *Hugh Shields* en *Tom Munelly* traceren de invloed van Schotse balladen in Ierland (81-100) terwijl *Mary Ellen Brown* en *Sheila Douglas* een aantal stromingen in het huidige onderzoek van Schotse balladen belichten (101-107). *D.K. Wilgus* geeft een overzicht van het werk van een van de vele voorlopers in de Amerikaanse volksmuziek Andrew Jenkins (1885-1957), waarbij hij het accent legt op verhalende liederen (109-128). Van *W.F.H. Nicolaisen* is een samenvatting afgedrukt, bevattende de essentie van een elders verschenen paper over de problemen van het vertalen in het algemeen en de Duitse vertaling van Th. Fontane van de Schotse ballade 'Sir Patrick Spens' in het bijzonder (129-132). *James Porter* benadrukt het belang van regionale balladenkatalogi boven dat van een internationale balladentypenkatalogus (133-139), *Lee-Hsia* en *Nai-Tung Ting* vertellen over de invloed van kinderrijmen op politieke gebeurtenissen in het oude China (141-152), *Christine Cartwright* onderzocht de oorzaken van de populariteit van een aantal Schotse en Amerikaanse balladen, hun functie en hun culturele waarde (153-188) en *Oludare Olajubu* tenslotte beschrijft vorm en inhoud van het volkslied in Yoruba (Nigeria) (189-193). De manuscripten van de referaten van Jean Ure en Stefaan Top over resp. Byzantijnse invloeden op Roemeense volkspoëzie en de Vlaamse straatzanger Joseph Sadones (1755-1816) kwamen te laat binnen om in dit nummer te worden opgenomen.

Lovis, Gilbert. *Transformations de cuisines vouëtées jurassiennes du XVIIe siècle à nos jours.* - Folklore suisse 71 nr. 1 (1981) p.4-14; 12 afb.

Uit deze schets van de ontwikkeling van de gewelfde keukens met of zonder schoorsteen in oude boerderijen van de Jura blijkt, dat de veranderingen die in de laatste eeuwen op dit gebied plaatsvonden, zich niet op elke boerderij op dezelfde wijze voltrokken. Bij de keus van de verschillende veranderingen schijnen vooral functionele overwegingen (met name het drogen van het graan en het vlees, de bescherming tegen de kou) een rol te hebben gespeeld.

Metzger, Werner. *Der Ambraser Narrenteller von 1528. Ein Beitrag zur Ikonographie der spätmittelalterlichen Narrenidee.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.161–180.

Metzger beschrijft een volgens hem uniek document van laatmiddeleeuwse narrenfilosofie: het Ambraser narrenbord, gemaakt in 1528. De tot nu toe ondernomen pogingen de nar-afbeeldingen op het bord te verklaren worden door hem aangevuld: hij signaleert een aantal ikonografische overeenkomsten met de afbeeldingen en wijst op parallelle motieven in de geschriften over narren van de zestiende-eeuwse schrijver Thomas Murner.

Moser, Dietz-Rüdiger. *Veritas und fictio als Problem volkstümlicher Bibeldichtung.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.181–200.

De auteur geeft enige voorbeelden van zeventiende- en achttiende-eeuwse vlugschriften en liedbladen waarin ogenschijnlijk actuele gebeurtenissen geparafraseerde bijbelthema's blijken te zijn die niet als zodanig door het publiek herkend werden. Na zich afgevraagd te hebben of een en ander ethisch verantwoord is, toont hij aan dat er reeds in de middeleeuwen, naast de heiligenlevens en exempelliteratuur, een traditie op dit gebied bestond, gesanctioneerd door Thomas van Aquino. Deze traditie wordt in de zeventiende en achttiende eeuw voortgezet, geenszins alleen in het materiële belang van drukkers en verkopers van deze geschriften, maar volgens Moser ten eerste om de hogere bijbelse waarheden opnieuw bekendheid te geven in een tijd van toenemende saecularisatie, ten tweede om een in die 'verlichte' wereld begrijpelijke afkeer van bijbelse zaken te ondervangen door de herkomst der verhaalmotieven verborgen te houden en ten derde om de wind uit de zeilen te nemen van reformatorische tegenstanders die zouden durven beweren dat het hier om louter verdichtels gaat, aangezien deze verhalen door de bijbel zijn geïnspireerd.

Nieuwenhuysen, P. van, en S. Top. *Vlaamse volkskundige gebeden in Wallonië.* – Volkskunde 81 nr. 3 (1980) p.197–244.

Na een beschrijving van het leven en de activiteiten van Silvie Coenen, een van afkomst Vlaamse vrouw die in een Waals dorp bij Charleroi ziekten belas en in 1977 op 81-jarige leeftijd overleed, wordt de tekst gegeven van 28 geneeskrachtige gebeden die zij overgeschreven zou hebben uit een mysterieus niet bewaard gebleven toverboek. De teksten zijn voorzien van commentaar en van een register.

Oettermann, Stephan. *Läufer und Vorläufer. Zu einer Kulturgeschichte des Laufsports.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 2 (1980) p.211–233; 5 ill.

Historische schets van de ontwikkeling van het beroep loper (boodschapper, koerier) uit de middeleeuwen tot de hedendaagse hardloper als sportman. Doordat het verbeterde post- en transportverkeer het beroep van (snel)loper na de Napoleontische oorlogen overbodig maakte, traden de werkloos geworden lopers als kunstenaars (bijvoorbeeld achteruit of op stelten om het hardst lopen) op jaarmarkten en kermissen op, waar ze de aandacht vestigden op de relatie tussen afgelegde afstand en benodigde tijd; dit droeg bij tot de latere populariteit van het hardlopen door amateurs uit alle lagen van de bevolking.

Pot-van Regteren Altena, G.M. *Waar komen die kleine mandjes vandaan?* – Antiek 15 nr. 10 (1981) p.589–597; 12 afb.

Uit poppenhuis-interieurs kunnen waardevolle conclusies getrokken worden omtrent de inrichting van de echte woningen in de tijd waarin de poppenhuizen werden vervaardigd. Vooral de zgn. Amsterdamse poppenhuizen, gemaakt tussen 1675 en 1750 in opdracht van welgestelde bewoonsters van Amsterdamse grachtenhuizen, vormen exacte copieën van de toenmalige werkelijke situatie. Manden en wiegen van fijn vlechtwerk die in het dagelijks gebruik na verloop van tijd vergaan, zijn als miniatuurmodellen in deze Amsterdamse poppenhuizen bewaard gebleven. Ook afbeeldingen op N.-Nederlandse schilderijtaferelen uit de zeventiende en achttiende eeuw tonen het bestaan en gebruik ervan in deze streek aan. Klachten van N.-Nederlandse mandenmakers en vermeldingen in boedelbeschrijvingen verwijzen naar de stad Halle in (thans Belgisch) Brabant als het centrum van deze mandenvlechtkunst, van waaruit vanaf eind zeventiende eeuw de produkten of mogelijk het ambacht zelf geleidelijkaan in de Noordelijke Nederlanden ingang vonden.

Rath, Claus D. *Zur Problematik der Ess-Forschung am Beispiel eines Forschungsprojekts (Il ricercatore ricercato).* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 2 (1980) p.189–210.

Rath snijdt een aantal aspecten van voeding aan (zoals de tijd die een gemeenschap voor het eten uittrekt, het begrip 'genieten van voedsel'), waaruit blijken moet dat etnologisch voedingsonderzoek zeer veel problemen met zich meebrengt en dat de voeding een zeer complex onderwerp is. Omdat een benadering die alleen op objecten en de verspreiding ervan gericht is, de sociale betekenis van het eten verwaarloost, pleit hij voor een comparatieve analyse die door de culinaire praktijken van de verschillende gebieden heen de structuur van elke gemeenschap bloot moet leggen.

Regt, Ali de. *Ontoelaatbare gezinnen: over het ontstaan van onmaatschappelijkheid.* – Amsterdams Sociologisch Tijdschrift 7 nr. 4 (1981) p.391–432.

Onder invloed van de omstandigheden (geregeld werk, verbeterd loon, arbeidsorganisaties, activiteiten van volksopvoeders e.d.) gingen de industriële arbeiders omstreeks de eerste wereldoorlog een steeds gedisciplineerder leven leiden, waarbij netheid van de woning een belangrijke rol speelde. De onregelmatige levensstijl en het veelal onbeheerste gedrag van mensen met losse, ongeregelde arbeid vielen daardoor des te sterker op. Uit gemeentelijke rapporten blijkt dat verwaarlozing van de woning, het veroorzaken van overlast bij burens en huurschuld in de jaren twintig de drie criteria waren om ze op de woningmarkt tot ontoelaatbaar te verklaren en in geïsoleerde woningcomplexen woon- en leefdiscipline aan te leren, wat overigens maar matig lukte. Na de tweede wereldoorlog verdween de term 'ontoelaatbaar' en ontstond het begrip 'onmaatschappelijk' dat echter niet alleen iemands woongedrag maar diens hele persoonlijkheid omvat.

Reimers, Karl Friedrich. *Der Reichsparteitag als Instrument totaler Propaganda. Appell, Feier, Kult, Magie.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.216–228.

De auteur toont aan op welke wijze Hitler elementen uit de katholieke en evangelische liturgie en religie tot propaganda-gebruiken voor zijn eigen partij wist aan te wenden en

hoe hij dankzij een weloverwogen gebruikmaken van de media film, radio en pers een Ersatz-religie ingang kon doen vinden bij het Duitse volk.

Roth, Klaus. *Einführungen in die nordamerikanische Volkskunde.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 2 (1980) p.251–256.

Overzicht van de sinds 1968 verschenen inleidingen in de Noordamerikaanse volkskunde.

Roth, Klaus. *Historische Volkskunde und Quantifizierung.* – Zs.f. Volkskunde 76 nr. 1 (1980) p.37–57.

De volkskunde dient voor de analyse van de grote hoeveelheden historisch materiaal gebruik te maken van quantitative, statistische methoden. De computer is hiervoor onontbeerlijk. In Münster heeft men op deze wijze ca. 400 boedelbeschrijvingen uit de achttiende en negentiende eeuw geanalyseerd en heeft men op grond hiervan een bruikbare typologie van de huishoudens kunnen opstellen.

Scharfe, Martin, e.a. *Volkskundliche Arbeiterkulturforchung.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.259–285.

In 1979 is in Kiel een internationale werkgroep van volkskundigen ontstaan die zich met de problemen der arbeiderscultuur wil bezighouden. In dit artikel staan bijdragen van vijf deelnemers die in resp. Zwitserland, Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen en Zweden de reeds verrichtte volkskundige onderzoeken op dit terrein inventariseerden, als uitgangspunt om verder te werken.

Schmidt, Leopold. *Volkskunde in der Gegenwart. Hinweise und Randbemerkungen.* – Österr. Zs.f. Volksk. 84 nr. 1 (1981) p.1–40.

In dit artikel probeert Schmidt een karakteristiek van de huidige volkskunde te geven. Hij laat zijn gedachten vervolgens gaan over de integratie van het vak in andere disciplines, over alternatieve onderzoeksmethoden voor de materiële volkskunde, over de tegenstelling tussen de vroegere volkskunde, die zich voornamelijk met het bijzondere, en de recente, die zich meer met het alledaagse bezighoudt, en constateert dan dat ondanks identiteitscrises er de laatste decennia goede en gedegen studies zijn verschenen.

Schroubek, Georg R. *Prag und die Tschechen in der deutschböhmischen Literatur. Volkskundliche Überlegungen zum nationalen Stereotyp.* – Zs.f. Volkskunde 75 nr. 2 (1979) p.201–215.

Schroubek analyseert ontstaan en overlevering van groepsvooroordelen tegenover de Tsjechen bij duitstalige inwoners van Bohemen aan de hand van belletrie uit de jaren 1800–1950 van bekende en minder bekende duitstalige schrijvers uit die regio; aan het ontstaan en instandhouden van de mythe van Duitse culturele superioriteit ten opzichte van Tsjechische inferioriteit heeft de wetenschap, met name de historiografie, de germanistiek en niet op de laatste plaats de volkskunde, een belangrijk aandeel gehad.

Senn, Harry. *Folklore beginnings in France, the Académie Celtique: 1804-1813.* – Journal of the Folklore Institute 18 nr. 1 (1981) p.23-33.

Tijdens de regering van Napoleon I wilden in Frankrijk mensen met nationalistische gevoelens zich kunnen beroepen op een nationaal verleden dat ouder was dan Griekenland en Rome. Tegen deze achtergrond begon de in 1804 opgerichte Académie Celtique gegevens bijeen te brengen over de Keltische cultuur. Behalve uit archeologisch materiaal trachtten haar leden deze af te leiden uit bestaande dialecten en gebruiken, waarin sporen van de Keltische beschaving bewaard gebleven zouden zijn. In 1807 werd een vragenlijst over o.a. volksgeloof, gebruiken uit de levens- en jaarkring en over liederen verstuurd naar inwoners in ieder departement. Ook verrichtte men veldwerk. Door de nederlaag van Napoleon en de toenemende kritiek op de vergaande gevolgtrekkingen van de onderzoekers staakte de academie haar activiteiten in 1813. De auteur heeft gebruik gemaakt van artikelen in het tijdschrift van de academie en van literatuur.

Senti, Alois. *Maibriefe im Sarganserland.* – Schweiz. Archiv f. Volksk. 76 nr. 3-4 (1980) p.261-284.

In de nacht van 30 april en 1 mei werden door de jongelingschap in een aantal dorpen in het N.O. van Zwitserland zgn. meibrieven, soms bevestigd aan stropoppen, opgehangen langs de openbare weg of aan de huizen van degenen voor wie de brieven bestemd waren. Deze brieven, die op rijm stonden en soms meer dan twintig strofen telden, zijn overgeleverd vanaf ca. 1860 tot ca. 1950; uit een verbodsbepaling blijkt dat het gebruik echter al in de achttiende eeuw bekend was. In de brieven, waarvan de auteur er negen weergeeft, worden o.a. het ongehuwd blijven van mannen of de voorkeur van meisjes voor jongens buiten het dorp gehekeld. Deze kritiek wordt thans, in mildere vorm, geuit in de (niet anonieme) carnavalskranten, ook al zijn de stropoppen met hun, nu veel kortere, teksten niet geheel verdwenen. De auteur heeft gebruik gemaakt van herinneringen van inwoners en van literatuur.

Spijkers, A.P.A.M. *Van aalmoes tot sociale bijstand. Een overzicht van de ontwikkeling van de stedelijke armenzorg in Haarlem.* – Haarlem jaarboek 1979, p.66-98.

Geschiedenis van de armenzorg vanaf de zestiende eeuw tot heden aan de hand van onder andere archivalia.

Spriewald, Ingeborg. *Liedschaffen im 15. und 16. Jahrhundert.* Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 23 (N.F.8) (1980) p.53-58.

Schrijfster behandelt de factoren waaronder het Duitse lied in de vijftiende en zestiende eeuw tot bloei kon komen. De stedelijke burgerij was in opkomst, er ontstond in de hogere kringen een zekere mate van welstand en dat bracht de behoefte aan musiceren uit liefhebberij met zich mee. Door handelsbetrekkingen werd het zicht verruimd tot over de grenzen waardoor Franse en Nederlandse invloeden het Duitse liedmateriaal konden verrijken. Ook de reformatie droeg bij tot het maken van nieuwe liederen nu de gemeentezang in eigen taal onderdeel van de liturgie werd. Zo kon het lied zich verder ontwikkelen uit de bestaande traditie, waarin het het communicatiemiddel bij uitstek was, een functie die het ook in de vijftiende en zestiende eeuw behield.

Stockmann, Erich. *Zur Aufführung und Rezeption von Volksmusik heute.* – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 23 (N.F.8) (1980) p.136–140.

Nu de volksmuziek een tweede leven is gaan leiden, los van sociale, etnische, regionale en nationale bindingen, is het volgens Stockmann een taak van de wetenschap geschikt materiaal ter beschikking te stellen, onderzoek te doen naar uitvoeringspraktijken en historische kennis aan te dragen m.n. over de sociaal-kulturele functies die de volksmuziek had, om zo te komen tot een optimaal begrip van deze kulturele erfenis.

Swackhammer, M. *May processions at Roman Catholic parochial schools as didactic drama.* – Lore and Language 3 nr. 3A (1980) p.50–66; 3 foto's, 3 schema's.

Swackhammer beschrijft een aantal meigebruiken op religieuze scholen in enkele Noordamerikaanse staten en in Yorkshire (Engeland) op grond van interviews met vroegere meikoninginnen en andere deelnemers aan de plechtigheden. De processies worden hier gezien als hulpmiddel om de kinderen religieuze of sociale waarden en opvattingen bij te brengen, wat afgeleid wordt uit het per plaats verschillende accent op andere aspecten van de processie; dit laatste is mogelijk omdat de katholieke kerk de parochies vrijlaat in de wijze van feestviering.

Vanhemelryck, F. *Misdaad en straf. Recent onderzoek naar de geschiedenis der criminaliteit.* – Bijdr. en meded. betreffende de geschiedenis der Nederlanden 93 nr. 2 (1978) p.177–206.

Een uitgebreid, kritisch overzicht van literatuur, verschenen in de jaren zestig en zeventig, over criminaliteit in het verleden, overwegend in West-Europa. Het betreft studies over typen misdrijven, over misdadigers en misdadigersgroepen, de achtergronden van criminaliteit, over de misdadigheid in de negentiende eeuw en over de geschiedenis van het strafrecht.

Vannoppen, H. *Reuzen in Brabant. Proeve van inventaris en typology.* – De Brabantse Folklore 1980 nr. 227–228, p.207–266.

Inventarisatie van Brabantse ommegangsreuzen per plaats gerangschikt, voorzien van literatuuropgaven en een typologie, zoals die gebruikt is voor de Westvlaamse reuzen.

Vinck, L. *De criminaliteit te Turnhout (1700–1789).* – Taxandria nr. 50 (1978) p.39–83.

Eerste van een serie artikelen over de misdaad in Turnhout in de achttiende eeuw, gebaseerd op een grondige studie van gerechtelijke stukken, burgemeestersrekeningen en resolutie-, keur- en informatieboeken. In deze eerste aflevering geeft de schrijver achtereenvolgens een overzicht van alle door hem gebruikte bronnen en geraadpleegde literatuur, een uiteenzetting over de werking, organisatie en bevoegdheid van het toenmalig rechtscollege: de schepenenbank, en een beschrijving van de Turnhoutse situatie t.a.v. drie van de in totaal acht door hem onderscheiden typen van misdadigheid. In de volgende afleveringen belooft de auteur het te zullen hebben over de andere vijf vormen van crimineel gedrag gedurende dit tijdvak in het Turnhoutse rechtsgebied, over de straftoemeting en de algehele houding van de rechtbank tegenover de delinquenten en tot slot over de vraag in hoeverre er criminogene factoren of milieu-omstandigheden uit de bronnen zijn af te leiden.

Visser, Joh. *Aardappellezen, een oud gebruik, dat uitsterft.* – Bijdr. en Med. v.h. Ned. Openluchtmuseum 44 nr. 1 (1981) p.7-16; 10 afb.

Alvorens aan het eigenlijke onderwerp, het aardappellezen, toe te komen, schetst de schrijver eerst in algemene trekken het dorpsleven in het Z.-Hollandse Mijnsheerenland omstreeks 1910 en geeft vervolgens een vrij uitvoerig exposé over de techniek van en de arbeidsomstandigheden bij de aldaar uitgeoefende aardappelteelt. Als illustratie van de heersende gezagsverhouding tussen boer (= werkgever) en landarbeider haalt hij een zelf meegemaakt voorval aan, waarbij een nieuwe collega-landarbeider de verplichting om zelf gereedschap van huis mee te brengen per abuis interpreteerde als een vrijbrief om ook zelf te beslissen welk type gereedschap daar het meest voor in aanmerking kwam. Zo stuitte de aardappelriek, een modieuze nieuwigheid in die dagen, op grote weerstanden bij de boer maar ook bij de andere collega's. Het laatste kwart van het artikel is ingeruimd voor het aardappellezen zelf, het zoeken dus van na de grote oogst achtergebleven niet opgemerkte aardappelen, waarbij de schooljeugd actief betrokken was. Schrijver put voornamelijk uit persoonlijke herinneringen.

Voets, B. en H. van Noord. *Het verhaal van een honderdjarige. De stille omgang begon in 1881.* – Ons Amsterdam 33 nr. 1 (1981) p.34-45.

Beknopte geschiedenis van de Stille Omgang te Amsterdam (onder meer) op grond van stukken uit het archief van het bisdom Haarlem: de initiatiefnemers, de rol van B.H. Klönne (rector van het Begijnhof), de strijd rond het schilderij van Derkinderen, de strijd om de afbraak van de kapel, de ontwikkeling na 1960.

Wissels, L. *De Limburgse reuzen II.* – Heidebloemke Genk 40 nr. 2-3 (1981) p.1-88; vele ill., 1 krt.

Inventaris van de reuzen in Belgisch Limburg per gemeente, ontstaan van de reuzen en beschrijving van de gelegenheden waarbij zij optreden. Aanvulling op het eerste deel van dit artikel verschenen in Heidebloemke Genk 36 nr. 4 (1977) p.1-124 (zie VB 4, 1 (1978) 89).